

Konu: Ruhsal İnsan

Yazı: 28

Görüngü ve Hipergerçek

Doç. Dr. Haluk Berkmen

Görüngübilim (Fenomenoloji) felsefesinin kökünü Edmund Husserl'in (1859-1938)'in yaklaşımında bulmaktayız. Husserl'e göre varlığın aslı (özü, gerçeği) hakkında fikir ileri sürerken daima "tırnak içinde" konuşmak gerekir. Çünkü öz tam olarak bilinemez. Ancak teğetsel veya asimptotik olarak yaklaşabiliriz. Bir eğrinin asimptotu o eğrinin sonsuz uzaklıktaki bir noktasına ait teğettir. Demek ki "öz" bize sonsuz uzakta fakat aynı zamanda sonsuz yakında olan bir yapıdır. Yakında oluşunun nedeni, dış dünya olarak tanımladığımız nesnelere olan ilişkimizde onları, bir bakıma, kendi isteğimiz doğrultusunda şekillendirmekte olduğumuzdan dolayıdır. İnsanlar için önemli olan nesnelere kendi varlıkları değil, onlara karşı olan tutumlarıdır. Bu tutumu şekillendiren, önyargılar, varsayımlar, öğretilmiş kavramlar ve kendi bencil isteklerimizdir.

Nesne, öznenin (benliğin) dış dünya ile girdiği etkileşim sonucu duyu organlarıyla algıladığı bir durumdur. Benlik, şekil verici ve kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirici olduğundan dış dünyayı kendine göre yorumlar. Benlik, yani **nefs**, yedi düzeye sahiptir ve insan bu düzeylerde ilerledikçe taraf tutmadan, mümkün olduğunca "benlik" iddiasında bulunmadan dış dünyanın yapısını çözümlenmeye başlar. Eğer bu aşamaları sağlamayı başarırsa özne "varlığın özüne" ulaşmasa da yaklaşır. Özne kendini tanımayı başardığı ölçüde dış dünyanın özüne yaklaşılabilir, ama dış dünyanın özüne asla ulaşamaz. Bu bakımdan hem dış dünya hem de **kendilik** tırnak içinde açıklanıp yorumlanabilir. Yani, "kendilik" kavramı kısa ve kesin bir tanıma indirgenemez. Tırnak içine alınan kavramı açıklamak, ilişkilerini göstermek ve kapsadığı alanı mümkün olduğunca ayrıntılı bir şekilde açıklayabilmek için, gelişmiş ve kendini yargılamayı başarabilen bir benlik boyutuna ulaşmış olmayı gerektirir.

Görüngübilim yaklaşımında nesnelere artık gerçek nesnelere olmaktan çıkmış, **düşünce ürünlerine** dönüşmüşlerdir. Yani nesnelere duyularla algılandıkları gibi değil, birer bilinç ürünü olarak bilinçte ortaya çıkmış nesnelere işlenirler. Tüm değer yargıları, algılar ve dıştan verilen önyargılar bilinci kısıtlayan örtülerdir. Bu örtüler kalkarsa "aşkın" (**transandantal**) bilinç ulaşılır. Bilinç kendi üzerine katlanmak ve kendini düşünmekle "özne-nesne" ikiliğini ortadan kaldırmış olur.

İşte **Descartes**'in ileri sürdüğü "düşünüyorum öyleyse varım" sözünün asıl anlamı, var olmanın düşünceden ayrılması mümkün olmadığına işaretidir. Görüngübilimin özne-nesne bütünlüğü hakkındaki görüşü modern bilimin, özellikle **Kuantum** kuramının felsefesi ile tam bir uyum halindedir. Bu kuramın ulaştığı sonuçlardan biri gözlenen ile gözleyen bütünsel bir ilişki içinde olduğudur. Bu ilişki sonucunda gözleyen ile gözlenen arasında bir bağ oluşur.

Tanımı kolay olmayan bütünsel enerji alanından, Bilim başlığı altında 4 sayılı **Bütünsel Evren** ve 25 sayılı **Örgü Alan Modeli** başlıklı yazılarımda söz ettim. İnsanın bilinci bir yandan anlam üretirken diğer yandan dış dünyanın özünü sorgulamaktan geri kalmaz. Bilimsel ve felsefi düşünce yapıtları bu sorgulamanın sistematik ve tutarlı sonuçlarıdır.

Yani hem bilim hem de felsefe görüngüler ilişkisine "**inandırıcı bir anlam**" verme gayretidir. Yoksa anlam her davranış şeklinde ve her alınan kararda gizlidir. Onsuz insan tek bir söz bile söyleyemez, tek bir hareket bile yapamaz. İnandırıcı anlam özne ile nesnenin ilişkiye geçmesini sağlayan yapıyı açıklamaktan geçer. Bilim (özellikle fizik bilimi) nesnelere birbirleri ile etkileşimlerini temel kuvvetlere indirgeyerek açıklamaktadır. Ancak, bu kuvvetlerin etkin olmalarını sağlayan yapı nedir? Bu soru daha temel ve derin bir yorum gerektirir. Bu yorum da "pozitif bilim" olarak tanımladığımız bilgi yumağının varsayımlarını ve ilkelerin içeriğini genişletmeyi, *yapılarını bozmayı* gerektirir.

Pozitif bilimde nesnellik ve nesnel olanın bilgisine ulaşmak amacı bulunur. Bu amaç doğrultusunda aynı sonuçlara ulaşabilmek için deneylere ve gözlemlere büyük önem verilir. Buna karşı görüngübilim yaklaşımında her öznenin dünyayı farklı bir biçimde yapılandırıp kurmakta olduğu ileri sürülür. Yani, ortak bir modelden (varsayımdan) hareket etmek yerine, kabul edilmiş olan yapı bozularak katılımcı ve *öznel arası* etkileşime ile iletişime önem verilir. Görüngübilim insanı esas alan, öznenin önemini öne çıkaran bir felsefi akım olarak modern insanı yakından ilgilendiren bir yaklaşımdır.

İşte, 20. yüzyılın ortalarında duyulmaya başlanan *Postmodern* yaklaşım, insanın bir yandan evrene düşünce boyutunda anlam vermeye çalışırken kendi öznesini dışlamaması gerektiğini savunmaktadır. Fransız düşünür Jacques Derrida'nın "**yapı bozumu**" kavramında kalıplaşmış, tartışması bitmiş, mutlak olarak kabul görmüş düşünce kalıplarının bozulmaları gerekliliği bulunmaktadır. Örneğin, "nesne" dendiğinde tümüyle tanımlı, sınırları belli olan, kendi başına bağımsız bir varlık düşünmek, belirli bir yapı oluşturmak demektir. Oysaki bu kavramın içerdiği pek çok ayrıntıyı ele alıp onların bütünsel ilişkisini incelemek, yapısını bozmak demektir.

Çevremizde "Var olan" ne görüyorsak veya aletlerimizle ölçüyorsak örgü alan içinde bir yoğunlaşma, şekillenme olduklarına göre bunlara "**örüntü**" diyelim. Örüntü sonlu bir yapıdır. Örüntü kavramı sadece cansız varlıklar için değil, aynı zamanda insanlar için de geçerlidir. İnsanlar yaşanmış birtakım olayları kendilerine göre yorumlayıp tarihi (kendi geçmişlerini) dönüştürüyorlar hatta oluşturuyorlar. Aynı tarihi olayın veya olayların farklı ülkenin tarih kitaplarında farklı biçimde yorumladıkları görülür. Yani, toplumlar tarihi kendi çıkarlarına göre yorumlayarak saptırmışlardır. Eldeki belgeleri dahi kendi çıkarları doğrultusunda eleyerek oluşturulan sahte tarih birkaç nesil geçince "**gerçek tarih**" şekline dönüştüğü birçok örneklerle saptanmış durumdadır. Bu durum Georg W. F. Hegel'in (1770 – 1831) iddia ettiği gibi "**her ussal olanın gerçek ve her gerçek olanın ussal**" olduğu görüşü ile örtüşmektedir.

Gerçeğin saptırılarak sunulmasına Jean Baudrillard "**hipergerçek**" anlamına gelen **simülakr** adını vermiştir. Jean Budrillard'a göre genel olarak dünya ve özellikle ABD "hipergerçek bir yaşam tarzını" gerçek yaşamın yerine koymaya çalışmıştır. **Hipergerçek yaşam** sözü ile yaşamın "gerçek-ötesi-gerçeği" olan bir yaşam tarzı kast edilmektedir.

Örneğin, "tatil" kavramı üzerinde düşünelim. Modern dünyada "tatil" kavramı, iş ortamından uzaklaşıp sıcak bir deniz kenarında dinlenmek şeklinde anlaşılır olmuştur. Fakat modern insanın istediği sadece sıcak bir deniz kenarı değil, aynı zamanda tüm konfor ve rahatının da kesintisiz devam edeceği bir ortamdır. Bu isteğin sağlanması için de deniz kenarında tatil

köyleri ve konforlu oteller inşa edilmiştir. Oraya giden insan gerçek doğaya değil, doğanın bir yapay ve ussal "modeline" gitmektedir. Bir de o tatil köylerini tanıtan ve reklamını yapan TV ve bilgisayar sunumlarını düşünün. Onlar size gerçek-ötesi bir gerçek sergiliyorlar. Daha doğrusu yapay bir doğanın yapay bir görüntüsünü sunarak sizi "gerçek-ötesi bir gerçek" içinde adeta büyülüyorlar.

Baudrillard'a göre bu tür gerçek-ötesi gerçek akımı ilerde bizleri bir felakete doğru sürükleyebilir. Çünkü doğadan ve gerçek yaşamdan kopan insanlar için ahlak da tümüyle farklı bir anlam kazanır. Doğrudan iletişim koştukça insani duygular, özdeşleşme azalmakta, karşıdaki insana canlı ve eşdeğer bir varlık yerine bir nesne gibi davranma eğilimi artmaktadır. İnsansız uçakları uzaktan kumanda ederek insan öldürmek ve güdümlü harp tekniği bu gelişimin doğal bir sonucudur.

Yüz-yüze, göğüs-göğüse yapılan savaş başkadır, uzaktan kumanda ile bir düğmeye basarak yapılan savaş başkadır. İnsanlar hislerden ve duygulardan uzaklaştıkça insanlıklarından da uzaklaşırlar. İşte, Baudrillard'ın **simülakr** olarak tanımladığı örüntüler bizleri insanlığımızdan uzaklaştıran yapılar ve modellerdir.